

УДК 338.12:636.034/082.22

САХНО Л.С.,
м. Біла Церква**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ СКЛАДНИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЛЕМІННИХ ПІДПРИЄМСТВ
МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

***Анотація.** У статті досліджено вплив організаційно-виробничих складників на забезпечення конкурентоспроможності племінних підприємств молочного скотарства. Виявлено причини стримування реалізації потенціалу племінної молочної худоби. Виявлено проблеми підвищення якості молочної продукції та запропоновано шляхи їх вирішення.*

***Ключові слова:** конкурентоспроможність, племінне молочне скотарство, генетичний потенціал, виробничі ресурси, порода, породність, класність, якість молочної сировини*

***Аннотация.** В статье исследовано влияние организационно-производственных составляющих на обеспечение конкурентоспособности племенных предприятий молочного скотоводства. Выявлены причины сдерживания реализации генетического потенциала племенного молочного скота. Выявлены проблемы повышения качества молочной продукции и предложены пути их решения.*

***Ключевые слова:** конкурентоспособность, племенное молочное скотоводство, генетический потенциал, производственные ресурсы, порода, породность, классность, качество молочного сырья.*

***Abstract.** The article examines the impact of organizational and industrial components to ensure the competitiveness of enterprises maloney breeding cattle.. The reasons for containment of potential breeding dairy cattle. The problems to improve the quality of dairy products and suggested solutions.*

***Key words:** competitiveness, breeding dairy cattle, genetic potential, production resources, breed, breeding, klassnosti quality of raw milk materials quality.*

Постановка проблеми. Одним із головних завдань молочного скотарства як однієї з пріоритетних галузей тваринництва, є забезпечення виробництва молока та продуктів його переробки в обсягах, що відповідають нормам продовольчої безпеки країни та стандартам якості продуктів молочного напрямку. Стратегічним орієнтиром галузі є забезпечення конкурентоздатності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Нині основною проблемою галузі є зменшення обсягів виробництва продукції і поголів'я тварин в усіх племінних підприємствах різних форм власності. Так, у порівнянні з показниками 1990 року на початок 2012 року поголів'я великої рогатої худоби

племінних молочних порід зменшилося більш як у 3 рази, виробництво молока скоротилося майже у 2,5 рази. Ринок продажу племінного молодняка молочних порід практично припинив своє функціонування. За попередні три роки на ринку молока практично також не відбулося значних структурних зрушень, в силу відсутності впровадження системних інвестиційних проєктів.

Вирішення цього та ряду інших завдань передбачає оновлення та модернізацію матеріально-технічної бази галузі за рахунок підвищення її інвестиційної привабливості, забезпечення потужної кормової бази, дотримання технології утримання тварин та техноло-

гічного процесу одержання молочної сировини, здійснення селекційних програм з поліпшення відтворення існуючих порід. Саме тому, нагальною потребою є відродження галузі на якісно новій основі за рахунок створення потужного біоресурсного потенціалу з урахуванням усіх переваг та можливостей зниження дії факторів ризику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розв'язання проблем розвитку молочного скотарства належить визначним вітчизняним вченим-економістам, В.Я. Амбросову, П.С. Березівському, В.І. Бойку, О.Є. Данилевській, В.Н. Зимовець, Н.Г. Копицець, П.К. Канінському, М.М. Ільчуку, С.О. Шевельвій, О.М. Шпичаку, П.В. Швабу та ін. Однак у наукових працях недостатньо висвітлено роль організаційно-економічних складників біовиробничого потенціалу у забезпеченні конкурентоспроможності племінних підприємств молочного скотарства із урахуванням сучасних умов розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є ідентифікувати та систематизувати основні організаційно-економічні складники конкурентоспроможності підприємств молочного скотарства та визначити їх вплив забезпечення прибутковості підприємств молочної галузі

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення результатів наукових досліджень вітчизняних вчених дозволило із чисельних факторів макро- і мікросередовища, що впливають на рівень конкурентоспроможності функціонування підприємств молочного скотарства та ефективний розвиток основний – племінну тварину як засіб та предмет виробництва. У молочному скотарстві господарсько-корисні ознаки тварин залежать від багатьох факторів середовища, які сприяють або стримують повне використання генетичної цінності, а як наслідок, і біовиробничого потенціалу в цілому.

Основною якісною характеристикою племінного потенціалу є порода тварин, породність та класність. Результати дослідження свідчать, що до основних порід молочного напрямку продуктивності Київської області належать: українська чорно-ряба молочно, яка у структурі стада посідає близько (60%), чорно-ряба голштинська – (26,2%) українська червоно-ряба – (11%) [2, с.11]. Зазначимо, що продуктивне стадо молочної худоби, яке розводять у господарствах Київщини майже повністю є породним. Однак, питома вага чистопородних тварин які мають найбільш високий економічний потенціал складає лише 65%.

Водночас, дані проведеного бонітування корів свідчать про значну частку некласних тварин – 65,3%. Так, відомо, що класність відображає комплексну біологічну оцінку тварини та відповідність стандартам породи, походження, породності та продуктивності. Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що рівень проведення селекційної роботи на підприємствах є досить низьким. Так, фактична система селекції чорно-

рябої худоби Київської області забезпечила щорічний генетичний прогрес за рахунок добору чотирьох категорій племінних тварин на рівні 16,5 кг в рік, або на 0,61%, а червоно-рябої на 10,4 кг, або на 0,22%. На практиці для визначення рівня ведення селекційно-племінної роботи, рекомендують розраховувати ефект селекції за формулою [4]:

$$Dh2G = n$$

D – селекційний диференціал;
h2 – коефіцієнт унаслідування молочної продуктивності;
n – генераційний інтервал.

Таким чином, селекційний диференціал (d) можна розрахувати шляхом визначення різниці в надоях від корів товарного стада та племінних (як основного ядра популяції). Коефіцієнт унаслідування молочної продуктивності (h2), незалежно від породи складає 0,2–0,3; генераційний інтервал (n), як правило, становить 5 років. Відомо, що у поліпшенні продуктивних якостей молочної худоби велике значення мають племінні підприємства. Від кількості та якісного складу поголів'я, виділеного у племінне ядро, залежать темпи вдосконалення всього масиву продуктивних тварин. Характерною особливістю племінних молочних корів є те, що високі надої, як правило, добре поєднуються із інтенсивністю формування складових компонентів молока. Дослідженнями доведено, що прилиття крові голландських бугаїв коровам чорно-рябої породи сприяло збільшення надою на 703 кг, а основних компонентів молока: жиру, білка та сухих речовин – відповідно на 0,15; 0,17 і 0,02% [5]. Однак, поліпшення популяції молочної худоби Київського регіону за рахунок використання голштинської худоби не супроводжувалося адекватним покращенням умов утримання та годівлі. Так, у господарствах із низьким рівнем годівлі та утримання корів, особливо з високою часткою спадковості за голштинською породою (75% і більше), спостерігається підвищення частоти вибуття із стада через різні захворювання, порушення відтворної здатності та різке зниження продуктивності. Проте, на підприємствах з низькою часткою крові за голштинською породою мають вищі показники порівняно з висококрівними тваринами за надоєм – на 370 кг, терміном використання – на 1,3–2 лактації [6]. Так, основними причинами вибуття корів із стада різні захворювання (84,1%), а вибраковка корів за низькою продуктивністю – 15,9%. Захворювання корів в першу чергу пов'язані з невідповідними технологічними та експлуатаційними умовами їх утримання [7, с. 9]. Отже, у формуванні високопродуктивного молочного стада провідна роль належить вдосконаленню племінних якостей худоби на основі відтворення кращих генотипів, здатних при реалізації їх генетичного потенціалу поєднувати в собі і високу якість молока, і сталу продуктивність при одночасному забезпеченні належних умови утримання та експлуатації.

Важливе значення для забезпечення підвищення економічної ефективності ведення галузі має період

продуктивного використання корів. Так, за даними багаторічних досліджень, максимальне проявлення продуктивності, зумовленої генотипом спостерігається на 4–5 лактаціях, а за сприятливих умов утримання та годівлі корови зберігають вигідну для господарства продуктивність до 10 лактацій і більше [8, с.18]. Як свідчать розрахунки, племзаводи мають досить низький рівень господарського використання корів, 0,51–0,56%, при тривалості продуктивного використання 1,9–2,9 лактації, що пояснюється низьким рівнем коефіцієнта мінливості C_v від 20,3 до 21,3%, який свідчить про залежність рівня надою від багатьох чинників як генотипового так і середовищного характеру, а також про високі можливості проведення відбору тварин. Генетичний потенціал тварин досліджуваних підприємств реалізований лише на 70,3–78,2%, це пояснюється тим, що тварини не повністю адаптувалися в умовах даних господарств.

Інтенсивний оборот дійного стада не лише негативно впливає на селекцію, але й призводить до значних збитків. Так, в нинішніх економічних умовах капітальні вкладення на вирощування ремонтних телиць не відшкодовуються виручкою від реалізації їхньої живої маси в межах 26,7–38,5% (табл. 1).

Важливого практичного значення для оцінки ефективності використання молочних порід має визначення економічного ефекту від розведення тієї чи іншої породи. Його розрахунок здійснюють на основі наступної формули, [9, с.452].

$$E = Ц \times \frac{C \times П}{100} \times Л \times К$$

- Е – вартість додаткового молока;
- Ц – закупівельна ціна 1 кг молока;
- С – середня продуктивність ровесниць вихідної породи, кг;
- П – середнє перевищення надоїв на одну корову певної породи;
- Л – постійний коефіцієнт – 0,75, пов’язаний із додатковими витратами на продукцію;
- К – поголів’я корів нововведеної лактуючої породи.

Важливою складовою забезпечення високого рівня ефективності молочної галузі є собівартість одиниці продукції, ціна та рівень рентабельності її реалізації.

Так, аналізуючи рівень рентабельності реалізації молочної сировини протягом 2007–2011 рр, зазначимо, що він значно варіював, – від 13,7% у 2007 р., до –2,7% збитку у 2011 р. (табл. 2). Різке зниження рівня рентабельності із 13,7% у 2007р. до показника збитковості – 1,8 % у 2008р., пов’язане зі зниженням ціни реалізації молока 1ц молока на 4,5 % при одночасному зростанні собівартості на 10,6 %.

Стимування зростання закупівельних цін пояснюється низьким рівнем купівельної спроможності населення, погіршенням якості молочної сировини та штучним заниженням цін переробниками продукції. Так, індекс споживчих цін на молоко в Україні у 2011 р. склав 119,6%, індекс цін виробників молочних продуктів та морозива –124,5%, закупівельних цін на молоко – 96,1 %

Особливого значення для забезпечення умов ефективного функціонування молочної скотарства набувають показники якісного складу продукції. Так, жирність молока, проданого переробним підприємствам агроформуваннями Київської області протягом досліджуваного періоду (з 2008 по 2011р). становила близько 3,4%. Інформаційні дані щодо вмісту білка в молоці – відсутні. Тому, вважаємо доцільним включити до статистичної звітності також і показник вмісту білка, що дозволить більш об’єктивно і повно досліджувати якість продукції. Крім того, нині важливого значення набувають показники екологічності продукції. Надмірне та часто неконтрольоване техногенне навантаження на навколишнє середовище, в тому числі внесення гербіцидів, пестицидів та інших засобів захисту рослин, призводить не лише до порушення мінерального живлення тварин, але є обмежуючим фактором виробництва якісної та екологічно безпечної продукції. Тому, доцільним на нашу думку встановлювати різні рівні цін реалізації молочної сировини урахуванням вмісту в ній не тільки основних якісних показників – жиру, білка, соматичних клітин, бактеріальної забрудненості, кислотності, але й показників вмісту допустимих рівнів важких металів та інших шкідливих речовин Порівнюючи якісні показники молока за даними молокопереробних підприємств

Таблиця 1

Відшкодування капітальних вкладень на введення у стадо корів молочних порід*

Показники	Одиниці виміру	Порядковий номер лактації							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Капітальні вкладення на введення у стадо вибулих корів	тис. грн	122,7	149,9	184,6	229,4	288,2	392,6	497,0	627,5
Сума виручки від реалізації продукції	тис. грн	89,9	104,1	126,2	152,5	186,9	248,2	309,4	385,9
Збиток від реалізації вибулих корів	тис. грн	-32,8	-42,8	-58,4	-76,9	-101,3	-144,1	-187,6	-241,6
Частка не відшкодованих капітальних вкладень, %	тис. грн	26,7	29,1	31,6	33,5	35,1	36,8	37,7	38,5

*Джерело: [2]

Таблиця 2

Економічні результати від реалізації молока агроформуваннями Київської області*

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість агроформувань (всього)	288	257	215	186	161
Реалізовано молока, ц	2097758	1896528	1693035	1767895	1891269
Повна собівартість, тис грн.	203637,4	203664,8	225945,7	338850,6	363118,1
Прибуток, тис.грн	27941,5	-3719,7	25833,1	-12138,5	-9787,8
Повна собівартість1ц, грн	97,07	107,39	133,46	191,67	192,00
Ціна реалізації 1ц, грн	110,39	105,43	148,71	184,80	186,82
Рівень рентабельності,(збитковості)%	13,7	-1,8	11,4	-3,6	-2,7
Кількість господарств, що одержали збитки від реалізації молока	140	173	100	96	94
Збиткові в % до загальної кількості агроформувань	48,6	67,3	46,5	51,6	58,3

*Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Київській області

Білоцерківського району Київської області (табл.3), видно чітку диференціацію цін залежно від сортності молокосиловини. Так, різниця в ціні між молоком екстра та першого сорту складає 6,5–9,3%, вищого та першого сорту – 10–15%, першого та другого – 20–25%. Однак, за аналізований період спостерігається скорочення частки високоякісної сировини на 18,1 в.п. Таке скорочення можна пояснити недотриманням санітарних та технологічних норм виробництва молока високою часткою виробництва продукції підприємствами населення. Для того, щоб забезпечити високий рівень якості молока необхідно удосконалити технологію його виробництва: використовувати машинне доїння з маніпуляторами (забезпечує своєчасне відключення апаратів та цим самим попереджує хвороби вим'я), молокопровід, фільтрування та охолодження молока. Це економічно та технологічно можливо лише на великих тваринницьких комплексах. Прикладом створення таких підприємств є ТОВ "Українська молочна компанія," що у Згурівському районі, ДП ДГ "Шевченківське" ШБ у Тетіївському, ТОВ "АФ Київська у Макарівському районі, ЗАТ "Агро-Регіон" у Бориспільському районі, СВК "Перемога" у Кагарлицькому районі, ТОВ "Матюші" та СВК ім. Щорса у Білоцерківському районі Київської області.

Відомо, що найбільш вагомим чинником, що впливає на зміну молочної продуктивності є рівень якості та збалансованості раціонів годівлі. Залежність продуктивності корів від рівня годівлі досить велика, та дозволяє будувати інформаційні статистично значимі регресійні моделі тільки на основі змінних величин. Так, були отримані регресійні рівняння для 2010 та 2011 рр.

$$Y_1 = 58,0518X_1 + 936,701,$$

$$Y_2 = 43,3118X_2 + 999,49,$$

де, X_1 та X_2 – витрати кормів на 1 ум. голову, ц. к.од. Розраховані коефіцієнти регресії дали змогу зробити висновок, що у 2010 р. збільшення витрат кормів на 1 ц. к.од. давало приріст надою на 48 кг, а у 2011 р на 33 кг. Як свідчать дані дослідження, найбільш чутливою до покращення якості та збалансованості раціонів годівлі

є молочна худоба чорно-рябої породи. Так, при збільшенні частки перетравного протеїну у раціоні на 1г/к.од (при фактичному середньому рівні 80г/к.од), надій підвищується на 71,9 кг. Отже, повноцінна збалансована годівля є основою високої та стабільної продуктивності корів і з підвищенням надоїв витрати обмінної енергії кормів на одиницю продукції зменшуються. Тому, при оцінці кормової бази молочного скотарства доцільно враховувати не тільки ефективність її виробництва, але і рівень використання.

Висновки з даного дослідження. Основними складовими елементами забезпечення конкурентоспроможності, племінних підприємств молочної галузі є порода, породність, класність, технологічний процес та рівень проведення селекційно-племінної роботи, що в свою чергу впливають на якість та ціну молокосиловини.

Ефективність підприємств молочної скотарства неможлива без розвинутої системи інформаційного забезпечення та доступу до об'єктивної інформації підприємств-переробників. З метою нарощування виробництва молока та окупності галузі молочної скотарства, необхідно вживати заходів щодо скорочення витрат виробництва продукції шляхом запровадження системи постійної селекційно-племінної роботи в молочних стадах, удосконалення технологічного процесу виробництва для забезпечення якнайшвидшої адаптації висококласних тварин до умов утримання та більш повної реалізації їх генетичного потенціалу. Запровадження системи контролю за якістю молока, обліку та моніторингу витрат на реалізацію продукції, кооперація виробництва дозволить подолати труднощі, пов'язані із зовнішньою конкуренцією при вступі України до СОТ та вимогами законодавства Європейської співдружності з питань щодо якості продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мадісон В. Проблеми Українського скотарства: погляд зсередини і ззовні / В. Мадісон // Пропозиція.– 2007 №4 С.134.

2. Програма селекційно-племінної роботи та відтворення у молочному скотарстві Київської області / О.В. Покотило, В.Л. Левченко, М.Я. Єфіменко, П.С. Коваленко, П.І. Шаран. – К, 2010. – 57 с.
3. Судика В.В. Оптимізація селекційного процесу в популяціях молочної худоби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.с.-г. наук: спец 06.02.01. “розведення та селекція тварин”/ В.В. Судика – с.Чубинське Київської області. – 2004 – 19 с.
4. Совершенствование воспроизводственного процесса в молочном скотоводстве в новых условиях хозяйствования / Н.И. Вьюн Николаев. 1996–Деп. в ДНСТБ УААН №1552 Ук. 6.
5. Полупан Ю.П. Генетична детермінація ефективності довічного використання чорно-рябої молочної худоби / Ю.П. Полупан, Л.Н. Резнікова // Розведення і генетика тварин: Міжв. темат. наук. Збірник – К: Аграрна наука, 2003. – Вип.35. – С. 108–117.
6. Ставецька Р.В. Тривалість продуктивного використання корів як фактор селекційного та економічного прогресу у молочному скотарстві / Р.В. Ставецька // Розведення та генетика тварин: Міжв. темат. наук. Збірник –К: Аграрна наука, 2001. – Вип.34. – С. 210–211.
7. Шкурко Т.М. Продуктивне використання корів молочних порід/ Т.М Шкурко монографія. – Дніпропетровськ, ІМА – Прес, 2009. – 240 с.
8. Эйснер Ф.Ф. Племенная работа с молочным скотом / Ф.Ф.Эйснер – М.: Агрпромиздат, 1986. – 184 с.
9. Матеріали апробації української червоно-рябої молочної породи. Зубець М.В., Буркат В.П., Хаврук О.Ф. – К.: 1994. – С. 452.